

سوزان لی اندرسون

فلسفہ

جان ایبٹوارت میل

ترجمہ خشایا دیبھی

عزیز

انتشارات طرح نو- خیابان خرمشهر (آبادانا)- خیابان نوبخت- کوچه

دوازدهم- شماره ۱۰- تلفن: ۸۸۷۶۵۶۳۴- صندوق پستی: ۷۷۱۳- ۱۵۸۷۵

طرح نو

● فلسفه جان استیوارت میل ● نویسنده: سوزان لی اندرسون ● مترجم:

خشایار دیهیمی ● مجموعه نام آوران فرهنگ ● سرپرست مجموعه:

خشایار دیهیمی ● دستیار: بهرام اسدیان ● مدیرفنی: پرویز بیانی

● حروفچینی و صفحه آرایی: فرحناز رسولی ● چاپ و صحافی: فرنگار رنگ

● نوبت چاپ: چاپ اول بهار ۱۳۸۵ ● شمارگان: ۳۰۰۰ نسخه

● قیمت: ۲۵۰۰ تومان ● همه حقوق محفوظ است

● شابک: ۹۶۴-۴۸۹-۰۷۷-۹ ● ISBN 964-489-077-9

Anderson, Susan Leigh

اندرسن، سوزان لی

فلسفه جان استیوارت میل / سوزان لی اندرسون؛ ترجمه خشایار

دیهیمی. -- تهران: طرح نو، ۱۳۸۵.

۱۹۶ ص. -- (مجموعه نام آوران فرهنگ)

ISBN 964-489-077-9

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

On MILL, C2000.

عنوان اصلی:

کتابنامه: ص. [۱۹۱] - ۱۹۲.

نمایه.

۱. میل، جان استیوارت، ۱۸۰۶-۱۸۷۳ م. Mill, John Stuart.

الف. دیهیمی، خشایار، ۱۳۳۴ - مترجم. ب. عنوان.

۱۹۲

۸ الف/۷۱۶۰۷ B

۱۳۸۵

م ۸۴-۳۵۸۲۵

کتابخانه ملی ایران

پیشگفتار مجموعه

باز هم یک مجموعه دیگر؟ این سؤال طبیعتاً پیش می‌آید که پس از انواع و اقسام مجموعه‌ها که از دهه هفتاد منتشر شده‌اند، باز چه ضرورتی برای انتشار یک مجموعه تازه هست؟ و این مجموعه در پاسخ به کدام نیاز منتشر می‌شود؟ و چه فرقی با سایر مجموعه‌ها دارد؟

مجموعه‌های قبلی، هر کدام با محاسن و معایب خاص خودشان، توفیقا و شکستهای خاص خود را داشتند. اما همه در یک شکست مشترک بودند: هیچ‌یک به صورت «مجموعه» خوانده نشدند و در نتیجه کارکردی را که «مجموعه» دارد نتوانستند داشته باشند: یعنی تقویت پایه‌های دانش و فرهنگ عمومی. تک‌تک کتابهای یک مجموعه چون دانه‌های تسبیحی هستند که رشته‌ای از میانشان می‌گذرد و مجموعه‌ها به هدف خود دست نمی‌یابند مگر اینکه خواننده به آنها به همین چشم بنگرد و گزینشی به مطالعه شان نپردازد.

نام مجموعه حاضر در اصل *Wadsworth Philosophers Series* است و سروراستار آن دنیل کولاک (Daniel Kolak) هدف مجموعه آشنا کردن خوانندگان با مهمترین فیلسوفان و مسائل فلسفی از آغاز تا به امروز است و مهمتر و فراتر از آن ترغیب خوانندگان به تفکر فلسفی و درگیر شدن با مسائل فلسفی. به عبارت دیگر، این کتابها می‌خواهند شوق خواندن، فکر کردن، و آموختن را برانگیزند و هراسی را که خوانندگان معمولاً از «فلسفه» دارند برطرف کنند. با خواندن این کتابها شما فیلسوف یا متخصص فلسفه نخواهید شد، اما اگر خودتان را درگیر بحثهای این کتابها کنید، قطعاً درخواهید یافت که «فلسفه» آنگونه که تاکنون به ما القا شده است، امری انتزاعی و تجربیدی نیست که فقط به کار پراپت کردن کلام و مرعوب کردن مخاطبان بیاید، بلکه دانشی است که به کار زندگی و پاسخ دادن به اساسی‌ترین سؤالات بشری می‌آید و نگاه ما را به مسائل ازلی و ابدی «وضع بشری» از زندگی روزمره گرفته تا مسائل اجتماعی و سیاسی و روانشناختی، غنی‌تر و عمیق‌تر می‌کند.

کتابهای این مجموعه به زبانی ساده نوشته شده‌اند و اصطلاحات فنی دشوار در آنها بسیار اندک و در حد ضروری است و همین اندک هم، هر جا ضرورتاً به کار رفته، با توضیحی قابل فهم برای همگان همراه شده است. بنابراین خواندن کتابهای این مجموعه نیازی به اطلاعات خاص قبلی و آشنایی با فلسفه

ندارد. اما این بدان معنا نیست که رسیدن به عمق مطلب و درگیر شدن در بحثها به صورت فعال، و نه انفعالی، نیازمند جدّ و جهدی از سوی خواننده نیست، به عکس، این کتابها فقط زمانی می‌توانند سودمند باشند که خواننده هم تلاش لازم را به خرج دهد. این مجموعه با نگاه «تحلیلی» نوشته شده است و حتی آثار فیلسوفان غیرتحلیلی یا آثار کسانی که به فیلسوف بودن شهره نیستند با نگاه تحلیلی مورد بررسی قرار گرفته است. نویسندگان کتابها البته نظر خاص خودشان و تفسیر خاص خودشان را ارائه کرده‌اند که طبیعتاً کلام آخر و یگانه تفسیر ممکن نیست. این نکته را خواننده باید در نظر داشته باشد. حتی مترجمان کتابها هم با همه تفسیرهای عرضه‌شده در کتابها موافقت نداشته‌اند.

در ترجمه‌ها سعی شده است همان سادگی و روانی که در کتابهای اصل هست محفوظ بماند و دشواری بیشتری برای خواننده فارسی‌زبان پیش نیاورد. امید آنکه این مجموعه پاسخگوی نیاز طالبانش باشد و به هدفش که تقویت پایه‌های دانش و فرهنگ عمومی است برسد.

فهرست

۱۱	پیشگفتار
۱۷	زندگی میل و تحول و تکامل دیدگاه‌هایش
۷۹	جرمی بنتام و «حساب لذت»
۱۰۳	فایده‌گرایی
۱۳۷	رساله آزادی
۱۷۵	ارزیابی نهایی
۱۹۱	کتابشناسی
۱۹۳	نمایه

پیشگفتار

یوجین آوگوست^۱ در کتابش *جان استیوارت میل*، ذهنی پنهان^۲ می‌نویسد:

میل آخرین «ذهن رنسانسی» بزرگ اندیشه غربی بود که شاهانه همه دانش قلمرو خویش را در اختیار گرفته بود. او در ضمن نخستین ذهن بزرگ میان رشته‌ای در جهان مدرن بود که حوزه‌های مختلف دانشهایی را، که کارهای درخشانی در آنها کرده بود، به هم پیوند می‌داد. در جهانی احاطه‌شده با دانشهای متعدد و تخصصهای تنگ، میل همچنان نمونه آموزنده بزرگ یکپارچگی فکری است.^۳

در مقدمه‌ای مختصر بر *فلسفه جان استیوارت میل*، محال است بتوان حق مطلب را در مورد همه کارهای او ادا کرد و به

همه مسائلی پرداخت که در نوشته‌هایش مورد بحث قرار داده است. من هم چنین قصدی ندارم. به عکس، من همه توجهم را معطوف سه اثر او، که مشهورترین آثارش هم هستند، خواهم کرد: زندگینامه شخصی^۴، فایده‌گرایی^۵، و رساله آزادی^۶. زندگینامه شخصی اطلاعاتی درباره زندگی میل و تکوین و پرورش اندیشه‌اش به ما می‌دهد و چیزهایی هم از بقیه رشته‌های فعالیت او دستگیرمان می‌شود. در آن دو کتاب دیگر، که بی‌تردید از پرخواننده‌ترین آثار فلسفی هستند، آشکارا می‌بینیم که چگونه میل به دو جهت مختلف کشیده می‌شود. نبرد بزرگی که در قرن نوزدهم میان فیلسوفان فردگرا و جمع‌گرا جریان داشت و هنوز هم جریان دارد،^۷ در دل و ذهن میل هم جریان داشت.

فردگرایی بیان این نظر است که فرد مهمترین واحد وجودی است و جامعه فقط برای این است که افراد از آن منتفع شوند، نه به عکس. افراد باید حق داشته باشند هر طور دلشان می‌خواهد زندگی کنند، فقط به شرطی که اجازه دهند دیگران هم هر طور دلشان می‌خواهد زندگی کنند. در مقابل، جمع‌گرایی بیان این نظر است که افراد تابع جامعه‌اند. باید از افراد خواسته شود که در جهت منافع جامعه عمل کنند.^۸ رساله آزادی، از نظر عده بسیاری، دفاعی کلاسیک از فردگرایی است؛ حال آنکه فایده‌گرایی قطعاً استدلالی است نه فلسفه جمع‌گرایانه. آیا این دو را می‌توان با هم آشتی داد؟ آنچه در این کتاب در کانون توجه قرار خواهیم داد همین مسئله است.

من فایده‌گرایی میل را پیش از رساله آزادی مورد بحث قرار خواهم داد، اگرچه ترتیب انتشار آنها عکس این بوده است، اما من به سه دلیل چنین می‌کنم: (۱) فلسفه فایده‌گرایی میل مقدم بر اندیشه‌هایی بوده است که میل در رساله آزادی مطرح می‌کند؛ (۲) میل می‌کوشد نظریاتی را که در رساله آزادی مطرح می‌کند به کمک فلسفه فایده‌گرایی مدلل و موجه سازد، پس برای فهم درست رساله آزادی باید پیشتر چیزهایی از فایده‌گرایی دانست؛ (۳) روایت خاص میل از عمل-فایده‌گرایی لذت‌طلبانه* مبتنی بر اندیشه‌های جرمی بنتام است، البته با تجدیدنظرهایی به انگیزه رفع نواقص فلسفه بنتام. بنابراین، فکر می‌کنم لازم است فصلی مستقل به فلسفه بنتام اختصاص داده شود و واکنش میل به این فلسفه مورد بررسی قرار گیرد. پس به نظر می‌رسد جای مناسب این فصل، بین فصول مربوط به زندگی میل و فصل فایده‌گرایی است، چون بنتام یکی از سه فرد مهم در زندگی میل بود.

آن دو فرد مهم دیگر در زندگی میل، پدرش و عشق بزرگ زندگی‌اش، یعنی هریت تیلور^۹، بودند (هریت سرانجام به همسری جان درآمد). هریت زمانی به میل گفته بود: «تو شاخص‌ترین انسان عصر خود می‌بودی، حتی اگر هیچ نمی‌داشتی جز همین بیطرفی کامل و عشق پابرجایت به

عدالت.»^{۱۰} کمتر کسی در بیطرفی میل ممکن است تردید کند؛ اما عدۀ زیادی ممکن است از اینکه او، با توجه به فایده‌گرایی‌اش، قهرمان عدالت خوانده شود به شگفت آیند. من، در فصل سوم، خواهم کوشید توضیح دهم «عشق پابرجای او به عدالت» کاملاً با فلسفه کلی او همخوانی دارد.

بسیار متأسفم که نمی‌توانم از دیگر آثار میل بیشتر سخن بگویم. سعی کرده‌ام این نقص را با توصیف مختصری از محتوای آنها در فصل آغازین جبران کنم. بدین ترتیب، خوانندگان می‌توانند با دیگر آثار بزرگ میل هم آشنا شوند و در صورت علاقه آنها را هم ملاحظه کنند.

مایلم از ویلیام و دیوید آلپرت^{۱۱} به خاطر کمکهایشان تشکر کنم و این کتاب را هم به دانشجویان سابق و فعلی‌ام هدیه می‌کنم که با حوصله گوش به این ادعای مکرر من سپرده‌اند که فردگرایی در برابر جمع‌گرایی مسئله اصلی مورد بحث در اخلاق و سیاست است.